

УДК: 332.13

Вікторія МЕДВІДЬ

МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ПРОГНОЗУВАННЯ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

Резюме. Запропоновано теоретичне узагальнення та методологічне обґрунтування вирішення актуальної наукової задачі зі встановлення проблем прогнозування сучасного регіонального розвитку. Результати теоретичного аналізу засвідчили, що прогнозування економічного і соціального розвитку дає можливість передбачити основні напрямки і параметри розвитку районів, територіальних громад та окремих адміністративно-територіальних одиниць на тривалій період. Установлено, що результати прогнозування є вихідною базою для обґрунтування конкретних місцевих цільових програм, розроблення містобудівної документації та інвестиційних проектів, прийняття інших управлінських рішень стосовно розвитку регіонів. Визначено, що прогнозування як інструмент економічного регулювання регіонального розвитку є деякою функцією, покликаною забезпечувати обґрунтований вибір основної гіпотези (через перегляд можливих варіантів) можливого становища регіону, що описується за допомогою певного набору показників.

Ключові слова: регіон, регіональний розвиток, прогнозування, планування, стратегія регіонального розвитку.

Viktoriia MEDVID'

METHODOLOGICAL BASES OF THE REGIONAL DEVELOPMENT FORECASTING

Summary. The theoretical generalization and methodological grounding of the solution of an urgent scientific task concerning the problems identification of forecasting the modern regional development are proposed in the article. The results of theoretical analysis testified that forecasting of economic and social development makes it possible to predict the main directions and parameters of development of districts, territorial communities, separate administrative and territorial units for extended period. It was determined that as a rule the forecasts are divided into: short-term (current), medium-term and long-term ones. It was established that the results of forecasting are the starting basis for grounding of certain local purpose-oriented programmes, working out of urban planning documentation and investment projects, making other management decisions concerning regional development. The theoretical and methodological bases of forecast forming of regional development were analysed, two types of forecasting were well-grounded: general economic forecasting and forecasting of individual industries and fields of regional economy. On the basis of theoretical analysis of real-life experience of regional development regulation it was established that conventional technologies of regional development forecasting have the following disadvantages: the forecasting is performed by scattered groups of indicators (population and labour force, industry, agriculture, investment, revenue and expenditures of the budget, financial resources and expenses, gross regional product, etc.); statistical (trend) methods of forecasting are mainly used; the used information is incomplete and incoherent. It was established that the forecasting as an instrument of economic regulation of regional development is a kind of a function designed to provide a reasonable choice of the main hypothesis (through reconsideration of possible variants) of potential state of the region that is described with the help of particular set of indicators.

Key words: region, regional development, forecasting, planning, strategy of regional development.

Постановка проблеми. Одним із актуальних питань, яке потребує постійної уваги державних та регіональних органів влади, є питання управління регіональним розвитком. Розгляд регіонального розвитку або розвитку регіонів через призму режиму функціонування регіональної економічної системи або через зміни економічних і соціальних її компонентів безпосередньо стикається з необхідністю з'ясування можливих причин існуючої диференціації в умовах життєдіяльності регіональних соціумів. Зумовлено це наявністю так званих диспропорцій в основних показниках економічного й соціального розвитку або просторових неоднорідностях, присутніх при порівняльному оцінюванні окремих територій. Посилення диференціації в умовах і результатах життєдіяльності регіонів, незалежно від причин, що викликали її, призводить до наростання деструктивних процесів у суспільстві, що загострює проблему однорідності/неоднорідності економічного простору як регіонів окремо, так і країни в цілому, що виявляється в посиленні нерівномірності розвитку. В цих умовах природно виникає бажання зробити адекватні заходи, здатні не лише зняти виникаючі протиріччя, але змінити, в міру можливості, саму природу їх появи. В якості таких заходів є використання економічного регулювання розвитку регіонів. Економічне регулювання територіального

розвитку покликане за допомогою формування найбільш раціональних пропорцій в економіці сприяти якнайповнішому використанню наявних елементів продуктивних сил у процесі здійснення стадій суспільного відтворення. Для цього необхідний відповідний механізм, що включає методи (інструменти), форми їх взаємодії (організацію) і способи (технологію) дії на характер протікання стадій суспільного відтворення. Одним із способів не лише реалізації стратегій регіонального розвитку, але й економічного його регулювання виступає прогнозування. Тому дослідження методологічних основ прогнозування регіонального розвитку є актуальним теоретичним і практичне завданням.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вирішення питань, пов'язаних із дослідженням та узагальненням методологічної бази основ прогнозування регіонального розвитку, перебуває у центрі уваги вітчизняних і зарубіжних вчених-регіоналістів. Дослідженню методологічних основ регіональної економічної політики та побудови регіональних взаємозв'язків присвячена праця І.В. Арженовського «Регіональні мережі та регіональна економічна політика» [1]. Загальнометодологічні засади діагностування розвитку регіонів та визначення впливу структурних чинників на розвиток економіки обґрунтувала М.М. Жиленкова в своїй роботі «Система показників оцінки соціально-економічного розвитку регіонів» [5]. Цінові та матеріальні аспекти регіонального прогнозування розглядає В.М. Павлов у роботі «Регіональне прогнозування: ціновий і матеріально-речовий аспекти» [8]. Основні напрями моделювання стратегічного прогнозування регіонального розвитку досліджено в праці С.О. Суспіцина «Концепт-моделі стратегічного прогнозування та індикативного планування регіонального розвитку» [9]. Велику увагу розробленню прогнозів соціально-економічного розвитку регіонів та дослідженню сучасної концептуалізації регіонального розвитку приділяв О.К. Ушаков у роботі «Розробка прогнозів соціально-економічного розвитку регіонів з використанням комплексної імітаційної моделі» [11].

Тим часом аналіз опублікованих робіт, розробок в даній області дослідження показує, що отримані зараз результати поки що не є завершеною науковою концепцією соціально-економічного прогнозування регіону, що охоплює понятійний апарат, принципи, методи і моделі.

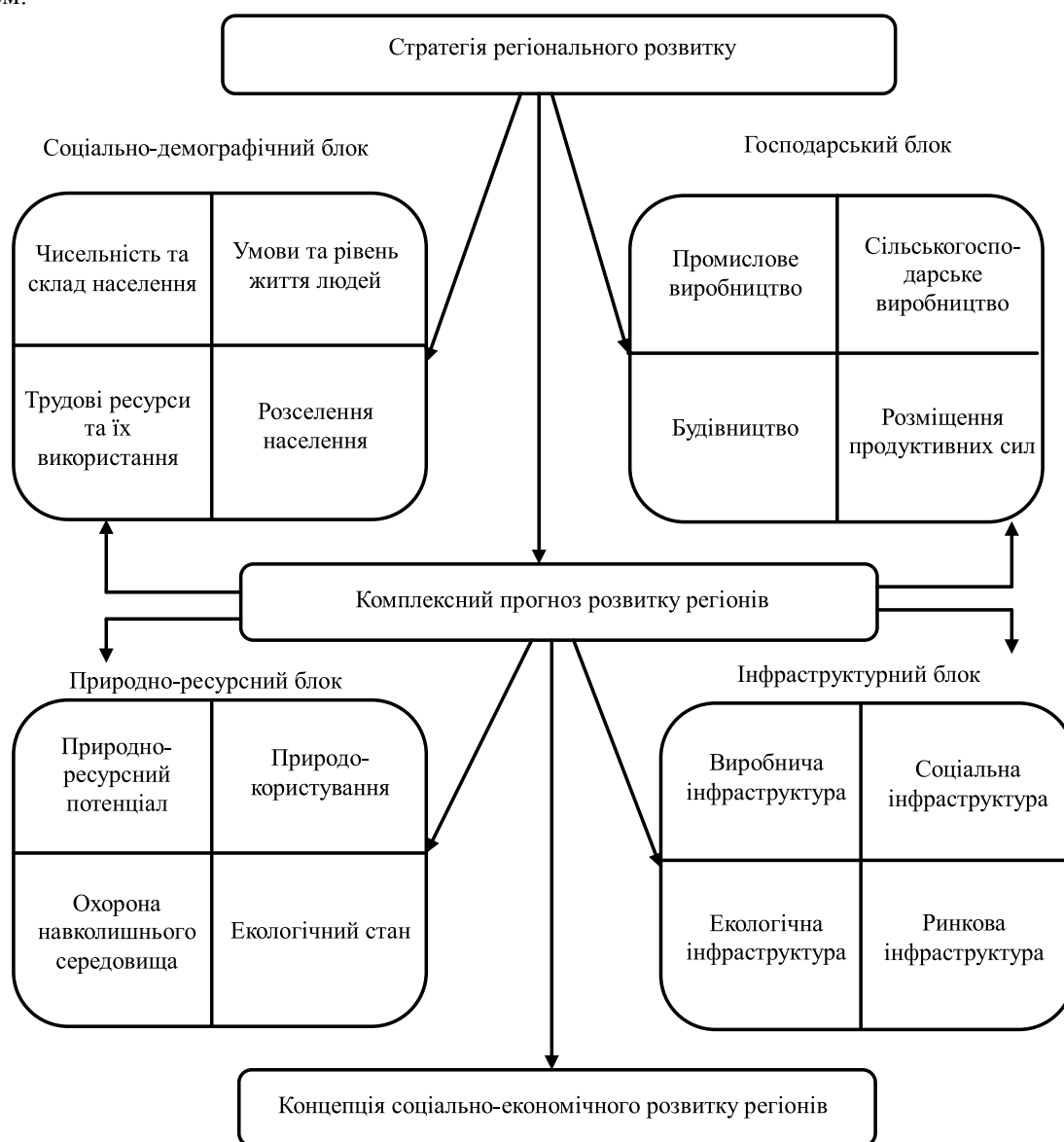
Основна мета статті – визначити методологічну базу прогнозування регіонального розвитку на основі формування сучасного інструментарію. Відповідно до поставленої мети необхідне вирішення таких завдань: визначити методологічну базу прогнозування регіонального розвитку, розвинути теоретичні підходи до визначення прогнозу розвитку регіону, узагальнення практичного досвіду формування методів прогнозування регіонального розвитку. Для можливого наукового узагальнення отриманих знань відносно методологічних основ прогнозування регіонального розвитку у статті наводиться систематизація системних поглядів на побудову складових елементів його інструментарію.

Виклад основного матеріалу. Прогнозування регіональних процесів – найважливіша і невід'ємна частина складного процесу регулювання регіональним розвитком. Від нього значною мірою залежать економічні, соціальні й екологічні наслідки регіонального розвитку, повнота використання трудових, природних і матеріально-речових ресурсів. Прогнозування – одна з форм планової діяльності, що полягає в науковому передбаченні становища об'єкта прогнозування в певний момент майбутнього, заснована або на аналізі тенденцій соціально-економічного розвитку об'єкта за відповідний період або на використанні нормативних розрахунків.

Під прогнозуванням регіонального розвитку розуміється розроблення і складання прогнозів, тобто науково обґрунтованої гіпотези про вірогідний достаток регіональної економічної системи і відповідних показників, що характеризують цей достаток [4, с. 91]. Як правило, прогнози кваліфікуються на: короткотермінові (поточні), середньотермінові і довготермінові. Короткотермінові прогнози складаються на 1 – 2 роки (а останнім часом до 3-х років), середньотермінові – на 3 – 5 років і довготермінові – на 5 – 15 і більше років. При цьому основною метою будь-якого прогнозу «є прогнозування структурних зрушень в господарстві регіонів і пов'язаних з цим якісних змін соціально-економічної ситуації на регіональному і макроекономічному рівнях» [11, с. 73].

Прогноз розвитку регіону – це науково обґрунтована думка про можливий стан регіону в майбутньому, про альтернативні шляхи, терміни і методи досягнення цілей регіонального розвитку [5, с. 53]. Можуть розглядатися два типи прогнозів: загальноекономічні прогнози розвитку регіональної системи в цілому і прогнози розвитку окремих галузей і сфер регіонального господарства. Основою загальноекономічних прогнозів є розроблення сценаріїв перспективного розвитку, в основу яких повинні бути покладені вірогідні ситуації майбутнього розвитку самої регіональної системи, її взаємозв'язки з іншими системами. У рамках загальноекономічного прогнозу повинні визначатись найбільш загальні показники, які можуть служити орієнтирами для подальшого розроблення окремих програм. Ці дані можуть бути інформаційною основою для прогнозування розвитку окремих ланок регіональної системи [2, с. 53].

Важливою умовою розроблення прогнозів регіонального розвитку є дотримання так званого цілісного підходу до обліку об'єктивної єдності і взаємозв'язку всіх елементів і аспектів відтворювального процесу (рис. 1). Але, як встановлено в даний час практикою, регіональне прогнозування в перехідній економіці пов'язане з цілим рядом методологічних проблем.

Рисунок 1. Структура комплексного прогнозу регіону

Figure 1. Structure of complex forecast of the region

Практичний досвід показує, що використання в цих умовах методів прогнозування, заснованих на екстраполяції ретроспективи, коректно лише на короткотермінових горизонтах. Природно-ресурсна орієнтація регіональної економіки ще більш посилює ситуацію, оскільки залучення до господарського обігу великих об'єктів природокористування – потужний дестабілізатор процесу формування внутрішньорегіональних пропорцій, що ускладнює вживання багатьох відомих методів, таких, наприклад, як схема міжгалузевого балансу [7, с. 63]. Цей метод історично виник як результат розвитку економічної теорії, з одного боку, і потреб практики управління економікою – з іншого [6, с. 17].

Прогнозування територіальних пропорцій і оцінювання ролі кожного великого регіону в економіці країни традиційно здійснювалися переважно на основі обліку, по-перше, готівкових засобів виробництва – природних і трудових ресурсів, виробничих потужностей і, по-друге, специфіки технологій, визначених регіональною капіталомісткістю, трудомісткістю і матеріаломісткістю виробництва в кожній з галузей. Головним критерієм в обґрунтуванні регіональних структур виробництва і темпів економічного зростання був народногосподарський прогноз, відповідно до якого якнайкращий варіант розвитку визнавався такий, який забезпечував в даній перспективі максимальні (в цілому по країні) темпи зростання кінцевого продукту. Територіальна і галузева структури кінцевого продукту частково оптимізувалися за головним критерієм (валові виробничі інвестиції), але в основному (у частині невиробничого вжитку) задавалися за допоміжним критерієм, що вимагає «справедливого» розподілу кінцевого продукту з урахуванням чисельності населення, чисельності зайнятих і умов життя та діяльності [8, с. 123].

При розробленні прогнозів економічного і соціального розвитку важлива роль відводиться органам влади на регіональному і місцевому рівнях. Найважливішою функцією органів виконавчої влади є розроблення науково-обґрунтованого довготермінового прогнозу. Успішне виконання цієї функції багато в чому залежить від технології прогнозування соціально-економічної діяльності регіону. Результати аналізу практичного досвіду показують, що традиційні технології прогнозування регіонального розвитку мають такі недоліки:

1. прогнозування ведеться за розрізненими групами показників (населення і трудові ресурси, промисловість, сільське господарство, інвестиції, доходи і витрати бюджету, фінансові ресурси і витрати, валовий регіональний продукт і тому подібне);
2. застосовуються, в основному, статистичні (трендові) методи прогнозування;
3. використовується статистична інформація неповна і непослідовна.

В підсумку результати прогнозування, особливо на довготерміновий період, виявляються суперечливими. Це породжує необхідність їх узгодження, що виконується найчастіше лише відносно верхнього рівня показників шляхом більш-менш механічної підгонки [12, с. 64]. Розроблення прогнозу регіонального розвитку можна розглядати як системне дослідження, яке має ряд складових етапів (рис. 2).

При цьому можливий і інший підхід, заснований на складанні спільного списку прогнозованих параметрів, виписуванні стосунків і причинно-наслідкових зв'язків між ними. Задавши сценарні траєкторії екзогенних параметрів отриманої моделі, можна розрахувати еволюцію ендогенних параметрів шляхом відтворення встановлених причинно-наслідкових зв'язків. Головна перевага такого підходу до прогнозування полягає в тому, що основна увага приділяється не аналізу трендів основних показників, що характеризують достаток регіону, а оцінюванні параметрів стратегій поведінки його суб'єктів, що привели до цього достатку [12, с. 64].

На жаль, з переходом до ринкових відносин, інші методи не знаходять свого застосування через те, що превалюють різні інтереси учасників суспільних відносин і, в першу чергу, бажання максимізувати розміри прибутку як основного показника господарської діяльності. В таких умовах досить проблематично знайти компромісне рішення, яке б влаштувало абсолютну більшість господарюючих суб'єктів. Наприклад, в основі балансового методу лежать досить жорсткі технологічні зв'язки (особливо між окремими галузями реального сектора економіки) між окремими видами економічної діяльності (але лише не у сфері надання послуг), які в сучасних умовах практично неможливо забезпечувати.

Рисунок 2. Етапи розроблення прогнозу соціально-економічного розвитку регіону

Figure 2. Forecasting development stages of the socio-economic development of the region

Останніми роками методами прогнозування, що найбільш є потрібними, стають моделі. Як справедливо відзначає О. Швецов, «головна перевага прогнозування за допомогою моделей, що виявляють причинно-наслідкові зв'язки всіх основних показників соціально-економічної діяльності регіону, полягає в апіорній збалансованості отримуваних прогнозів – на відміну від статистичного трендового прогнозування за окремими показниками або їх групами. Розроблена технологія дозволяє, варіюючи параметрами сценарної карти, автоматично отримувати багатоваріантні збалансовані прогнози на задану перспективу, відповідаючи на питання «що буде, якщо...». Результати прогнозування по розділах, відповідних вищеперелічених напрямках можуть існувати у вигляді текстів, графіків, діаграм, а також у формі звітних документів встановленого зразка, які можна зберігати в електронному вигляді або передавати споживачам електронною поштою» [13, с. 36].

У даний час система прогнозованих розрахунків регіонального розвитку включає набір системно організованих прогнозовано-аналітичних завдань, процедур і методик використання інформаційного поля, що акумулюється в ній, для виявлення тенденцій розвитку регіонів, порівняльного їх положення, для оцінювання помірно припустимих регіональних соціально-економічних відмінностей і для об'єктивної диференціації цільових орієнтирів розвитку регіонів, що впливають із спільних настанов соціально-економічного розвитку країни в цілому на довготерміновий період [9, с. 45]. У такому вигляді прогнозовані розрахунки стають більш сприйнятливими як фахівцями, так і представниками владних структур, оскільки дозволяють певною мірою візуалізувати основні процеси, що впливають на характер регіонального розвитку у віддаленій перспективі.

Висновки. Об'єктивними передумовами, що викликають необхідність економічного регулювання регіонального розвитку, до сьогодні виступають: по-перше, просторова неоднорідність у розвитку регіонів, що виявляється в різній щільності і зв'язаності відповідного економічного простору; по-друге, прояв і посилення асиметрії в просторовому розвитку регіонів (збереженні й посиленні відхилень економічних і соціальних показників конкретних територій від деяких середньодержавних величин та ін.); по-третє, економічна нерівність розвитку регіонів, що виявляється в різному складі і об'ємах продуктивних сил на окремих територіях; по-четверте, диспропорції, що склалися в розміщенні продуктивних сил; по-п'яте, розуміння необхідності консолідації зусиль кількох територій з подолання існуючих протиріч у регіональному розвитку. Прогнозування як інструмент економічного регулювання регіонального розвитку є деякою функцією, покликаною забезпечувати обґрунтований вибір основної гіпотези (через перегляд можливих варіантів) можливого становища регіону, що описується за допомогою певного набору показників.

Conclusions. Summarizing the results of the study it should be noted that the objective preconditions that cause the necessity of economic regulation of regional development up to the present moment are: first of all, spatial heterogeneity in regional development that appears in different density and connexity of corresponding economic regions; secondly, display and strengthening of the asymmetry in spacial regional development (preservation and strengthening of deviations of economic and social indicators of certain territories from some state average values etc.); thirdly, economic inequality of regional development that appears in different composition and volume of productive forces in particular territories; fourthly, imbalances that emerged in distribution of productive forces; fifthly, understanding of the necessity of efforts consolidation for overcoming current contradictions in regional development. Forecasting as an instrument of economic regulation of regional development is a kind of a function designed to provide a reasonable choice of the main hypothesis (through reconsideration of possible variants) of potential state of the region that is described with the help of particular set of indicators.

Використана література

1. Арженовский, И.В. Региональные сети и региональная экономическая политика [Текст] / И.В. Арженовский // Регионология. – 2003. – № 4. – 2004. – № 1. – С. 53 – 59.
2. Важинський, Ф.А. Основні методи прогнозування соціально-економічного розвитку регіону [Текст] / Ф.А. Важинський, І.Ф. Коломієць // Науковий вісник УкрДЛТУ. – 2004. – Вип. 14.7. – С. 166 – 170.
3. Василенко, И. Новые подходы к разработке государственных программ: рекомендации экспертов ООН [Текст] / И. Василенко // Проблемы теории и практики управления. – 2003. – № 6. – С. 31 – 36.
4. Економічна енциклопедія: у 3-х томах. Т.3 / Редкол.: С.В. Мочерний (відп. ред.) та ін. – К.: Видавничий дім «Академія», 2001. – 848 с.
5. Жиленкова, М.М. Система показників оцінки соціально-економічного розвитку регіонів України [Текст] / М.М. Жиленкова // Статистика України. – 2005. – № 4. – С. 51 – 53.
6. Клоцвог, Ф.Н. Макроструктурные модели – инструмент народнохозяйственного прогнозирования [Текст] / Ф.Н. Клоцвог, В.А. Костин // Проблемы прогнозирования. – 2004. – № 6. – С. 17 – 27.
7. Лавлинский, С.М. Модели индикативного планирования социально-экономического развития сырьевой территории [Текст] / С.М. Лавлинский // Проблемы прогнозирования. – 2005. – № 3. – С. 63 – 77.
8. Павлов, В.Н. Региональное прогнозирование: ценовой и материально-вещественный аспекты [Текст] / В.Н. Павлов, В.С. Зайкин, Ю.С. Ершов. // Регион: экономика и социология. – 2002. – № 2. – С. 123 – 135.
9. Суспицын, С.А. Концепт-модели стратегического прогнозирования и индикативного планирования регионального развития [Текст] / С.А. Суспицын // Регион: экономика и социология. – 2009. – № 1. – С. 40 – 63.
10. Сухарев, О. Государственное регулирование экономики: инвестиционные аспекты промышленной и региональной политики [Текст] / О. Сухарев // Инвестиции в России. – 2006. – № 1. – С. 26 – 33.
11. Разработка прогнозов социально-экономического развития регионов с использованием комплексной имитационной модели [Текст] / А.К. Ушаков, Л.А. Рязанова, Д.Л. Андрианов, Е.В. Переятенцева и др. // Российский экономический журнал. – 2000. – № 2. – С. 72 – 86.
12. Хасаев, Г.Р. Технология прогнозирования регионального развития: опыт разработки и использования [Текст] / Г.Р. Хасаев, В.А. Цыбаев. // Проблемы прогнозирования. – 2002. – № 3. – С. 64 – 82.
13. Швецов, А. Систематизация инструментов перспективного планирования территориального развития: настоятельная необходимость и конкретные предложения // Российский экономический журнал. – 2009. – №3 – 4. – С. 33 – 63.